

MIHAI POP

Cultura populară are un cuvânt mare de spus în cultura românească modernă

Dialog realizat în 1992 de DUMITRU IUGA

- Aveți frumoasa vârstă de 85 de ani. Ați făcut parte din grupurile de cercetări sociologice ale Școlii lui Dimitrie Gusti. Dar, după Dimitrie Gusti, ați fost și sunteți mentorul noii școli românești de etnologie în acești ani grei pe care i-am petrecut, ultimii cincizeci. Domnule Profesor, cunoașteți mai bine decât oricine folclorul românesc, tradiția și cultura populară; mai credeți în Destinul culturii naționale românești, în renașterea poporului prin cultura tradițională?

- Dumneata pui acuma o întrebare care o să meargă direct în problemele care le-am discutat nu cu foarte mult timp în urmă. Vii de la Sighet, deci, venind de la Sighet, este firesc să discutăm despre românii de peste Tisa, despre românii de la Apșa...

- Dumneavoastră sunteți descendent din Apșa...

- Eu sunt de acolo de felul meu. Și discutând despre aceasta, mi-ai povestit ce ai văzut acuma, acolo, unde-ai fost. Și ceea ce ai remarcat foarte bine este, de pildă, o problemă esențială: vorbirea lor. Ei au acolo școală, școală românească. Profesorii, unii dintre ei, au învățat la Chișinău...

- Majoritatea...

- Ei caută să vorbească o limbă de școală, pe care o vorbesc cum au învățat-o, cu toate inflexiunile basarabene. Dar oamenii din sat, de la ei de-acasă, vorbesc așa cum au vorbit dintotdeauna. Și cum ai spus că ai participat la jocuri cu strigături, cu hori și ai văzut totul, mi-ai dat cea mai mare dovadă că niciodată cultura populară nu dispăre. Trece prin tot felul de schimbări, ca toate fenomenele culturale. Cultura populară este legată de timp, dar este legată și de loc, adică nu este o cultură imobilă, dimpotrivă, are o mare mobilitate și se mulează după circumstanțele în care este obligată sau este pusă să trăiască.

- Prin anii 1970, cu ocazia cercetărilor făcute în Maramureșul care a rămas în România, discutasem despre satele endogame...

- Și dincolo de Tisa, în România Mică, cum spun ei, satele românești au rămas la fel, endogame, în marea lor majoritate. Iar noi nu putem vorbi despre dispariția culturii populare. Din moment ce există popor, poporul trebuie să aibă cultură. Și această cultură există atâta vreme cât există poporul. Ea se modifică, firește, cu timpul. Cultura populară, ceea ce numim noi cultură populară, nu este, de multă vreme, numai genuin populară. Au trecut atâtea și atâtea evenimente, atâtea secole peste ea și, tocmai prin cercetările noastre folclorice, am încercat să cunoaștem lucrurile mai vechi, să găsim în cultura populară anumite argumente de existență istorică. Asta a fost, de altfel, întotdeauna, o tendință la noi, cercetările noastre fiind marcate puternic de coloratura istorică. Cercetările de sociologie ale Școlii lui Gusti urmăreau altceva, cu precădere să redea, în esență, cultura așa cum era ea în momentul respectiv. Atunci ne-am dat seama că uneori este mult mai interesant să cercetăm ce se întâmplă la un moment dat și să relevăm, din ceea ce ni se oferă, lucrurile vechi. În timpul din urmă nu s-au făcut astfel de cercetări și cred că este și destul de greu de cercetat pentru că sunt din ce în ce mai puțini cei care cunosc în profunzime aceste lucruri. Azi, de exemplu, este destul de greu de cules balada... M-a surprins spunându-mi că ai auzit la românii de dincolo de Tisa o baladă, "balada lui Vălean". Dincoace de Tisa nu se mai știe melodia, dar cei de acolo au păstrat-o.

- Domnule Profesor, ați făcut cercetări, cu specialiști din țară și de peste hotare, atât în Maramureș, pe Valea Cosăului, dar și în Oltenia sau Bucovina. Astăzi se pare că există o reîntoarcere la cercetarea stadiului în care se află cultura tradițională, mai ales după ce, ni se pare nouă, cel puțin în Maramureș, s-a produs, atâtea ani, o retragere înspre cultura tradițională, un sistem de

Din tâlhar și curvar

Tăt s-o făcut gospodar,

Da' din mutu ca pământu

Șohan nu faci ce ți-i gându.

Și ți-om face mielușele -
Drag ți-a si, Petre, de ele;
Când a si pe la Ispas
Noi ți-om da urdă și caș.
Grup Șieu, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

M-o mânat mama la capre,
Mârli-darli-fumu-iarli
flori de măr bade Chirilă
hop, hop, hop și țup, țup, țup
Merinjoară nu mi-am pus,
Numa cu bota m-am dus.
Pusăi bota-n căpătâi,
Mă scăpai și adurnii.
Somnoros, cum m-am sculat,
Și de capre n-am mai dat.
Mă-ntâlnii c-un pui de lup:
- Bună ziua, pui de lup,
N-ai văzut caprile mele?
- Ba eu, ba eu le-am văzut:
La răzoare
Tăt pticioare
Și la haturi
Plin de capuri.
Grup Coruia, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

La masă galbână
La masă galbână
Dă, Doamne Domnului, bine
La masă galbână
Ședu-și tri domni mari.
Ei se sfătuiră
Care sunt mai mari,
Care sunt mai tari.
Spicul grâului:
- Eu mi sunt mai mare
Că din mine-și fac
Colac și prinoase
La zile frumoase!
Vița vinului:
- Eu mi sunt mai mare
Că din mine-și fac
Slujbe și itroase
La zile frumoase!
Raza soarelui:
- Eu mi sunt mai mare,
Pe unde treceam
Grăiele coceam,
Pe unde-nturnam
Grăie seceram.
Grup Coruia, 1998.
Transcriere DUMITRU IUGA.

Hai cu toții să suim
Lărui și-a lărui, Doamne,
La oraș, la Viflaim
Că-acolo nu este nime(ni)
Numa-o fată fecioriță.
- Fată ești, ori fată-ai fost?
Dat-ai țăță la (cutare)
Și te-ai îmbrăcat în soare
Și ții luna sub picioare.
Colecția VICTORIA DAVID, Pribilești.
De la Ana Micu, 65 ani, 1977.

Cine-o mai văzut
Hai linu, linu,
Cine-o mai văzut
Tânără nevastă
Fugită de-acasă?
Și-o lăsat bărbat,
Bărbat cât un brad,
Pat imperinat
Și-un pruncuț beteag
Și s-o dus pe lunci
Să-și afle mai mulți.
Colecția VICTORIA DAVID, Buciumi.
De la Maria Albu, 61 ani, 1977

În grădina ce(a) cu nalbă
Răsărit-o nucu-n iarbă.
Nucu-i mare,
Frunză n-are,
Da-n vârzuțu nukului
Cântă puiu cucului.
Mai în jos, lângă truptină
Cântă-o pasăre străină;
Ea nu-și cântă de străină
Că ea-ș cântă de bătrână:
- Avui tri rânduri de pui
Ș-amu nu-s a nimărui.
Puiț, puișorii mei,
Când ați fost voi mititei
Io m-am dus pe arătură,
Și v-am strâns sămănătură
Și v-am dat la toți în gură
Și v-am dat și v-am hrănit -
Io mai mult am flămânzit
Ș-amu, dacă-am bătrânit,
Clonțu mi s-o bătucit,
Penele s-o boicoșit
Ș-amu-s gata de perit.
Colecția LUCIA COVACIU, Ulmeni.

În grădina cea cu nalbă
Răsărit-o nucu-n iarbă.
Nucu-i mare, frunză n-are
Că-mbătrânim fiecare.
Da'n vârzuțu nukului
Cântă-și puiu cucului;
Mai în jos, mai la tultină,
Cântă-o pasere streină.
Ea nu-și cântă că-i streină,
Da' ea-și cântă că-i bătrână:
C-o avut tri rânduri de pui
Ș-amu nici unu nu-i.
- Puiț, puișorii mei,
Când ați fost voi mititei
Eu-am zburat peste-arătură
Culegând sămănătură
Și v-am dat la toți în gură;
Și v-am dat la toți pre mână
Și eu m-am lăsat flămândă.
Ș-amu, dacă-am bătrânit
Clonțu mi s-o bătucit,
Penele s-o zboicoșit
Ș-amu-s gata de perit.
Grup CCP, 1998. Transcriere DUMITRU IUGA.

În grădina ce(a) cu nalbă
Răsărit-o-un nuc în iarbă.
Nucu-i mare,
Frunză n-are.
Mai în jos, mai la truptină
Cântă-o pasăre străină;
Da' ie-ș cântă de bătrână
C-o-avut tri rânduri de pui
Și-acum nu-i a nimărui.
- Puiț, puișorii mei,
Când erați voi mititei
Mă ducem pe arătură,
Vă-aducem sămănătură
Și vă dam la toți în gură;
Da' acum am bătrânit,
Penele mi s-o rărit
Și-amu-s gata de murit.
Colecția VICTORIA DAVID, Pribilești.
De la Ana Micu, 65 ani, 1977.

Pe valea Reteagului
Liliuân
Pe valea Reteagului
Șarga roja liliuân
Paște murgul Iancului.
Da' nu-și paște cam de greu
C-o pterdut pe domnul său,
Colo-n vale la Reteagu
De tri zile-i împușcatu.
Colecția VICTORIA DAVID, Pribilești.

apărare împotriva ofensivei comunismului...

- A fost și un sistem de apărare, dar, în anumite momente, a fost și un mod de cercetare, adică, pentru a fi activă, cultura populară trebuie lăsată să meargă pe făgașele ei. Și să se lase și modificată, schimbată, deoarece vedem că este imposibil ca oamenii, care circulă dintr-un loc în altul, să nu împrumute elemente culturale, moduri de viață, din locurile pe unde au fost. Când vorbim de satele din Maramureșul de peste Tisa, știm că oamenii au umblat de la Tisa până la Vladivostok. Și au venit cu o serie de lucruri, firește, de acolo. Însă, deși au umblat peste tot, ei și-au păstrat, totuși, limba și, evident, o parte din cultură. Eu cred că nu și-au mai păstrat, după câte sunt informat, de pildă, modul de a locui, modul de a circula, modul de a gospodări. Acestea erau elemente materiale, economice. Dar și-au păstrat foarte bine obiceiurile.

- *Au păstrat și portul, dar în ladă. Obiceiurile la nuntă sunt la fel, dar nu se îmbracă țărănește, ci domnește. Însă nu-și lasă steagul de nuntă. Aș dori, Domnule Profesor, să vă referiți și la spațiul actual al României...*

- Același lucru s-a întâmplat și aici, fără să fie opresiune din afară. Adică fără să vină un element de aceeași vigoare cum a fost acolo. Acolo a venit despărțirea și oamenii au trebuit să-și păstreze cultura tradițională. S-a discutat de multe ori la noi despre mișcarea artistică de amatori. Am susținut că aceasta, cântecele care se dădeau la Cântarea României și care continuă să se dea și acum, sunt un fel de folclor, adică selectate din folclor, uneori selectate de îndrumători, alteori după cântăreți. Nu putem să spunem niciodată că Maria Lătărețu n-a fost o cântăreață populară; chiar și Maria Tănase, care cânta pentru un alt mediu, într-un alt stil decât muzica populară. Dar în Cântarea României s-au creat unele șabloane. Pentru ca această muzică să devină demnă de cultura populară, ar trebui lăsată, adică ar trebui scutită de aceste tendințe de șablonizare, deși este foarte greu acest lucru. Fiindcă ei cântau la horă, cântau la șezătoare, cântau peste tot, acuma cântă la scenă, scena îi obligă la un anumit mod de a cânta. Și totul este ca noi să căutăm să culegem, să adunăm, să facem sau să punem în arhive ale tradiției, să cunoaștem fapte, adică să nu creăm niște fapte anume, ci să le descriem așa cum sunt. Fiindcă tot ceea ce cunoaștem despre cultura populară, știm și prin cercetări care, la noi, au o vechime foarte mare, atât în literatură, cât și în plastică. **Cultura populară are un cuvânt mare de spus în cultura românească modernă** și trebuie ținut seamă de acest deziderat.

Cultura populară a jucat un rol foarte mare în formarea culturii moderne române. Și, ca să poate să joace acest rol, a fost necesar să se facă cercetări asupra ei, să se culeagă și să se pună în evidență valorile perene ale ei. Așa cum se vorbește astăzi foarte mult despre patrimoniul cultural - referințe se fac cu deosebire la patrimoniul de cultură materială -, există și un patrimoniu de cultură orală, de obiceiuri etc. Noi am avut norocul să avem astăzi una din cele mai mari și mai bine puse la punct arhive de folclor, de colecții de folclor. Aceasta s-a realizat datorită rolului cercetărilor folclorice și etnografice făcute în cadrul Școlii lui Dimitrie Gusti și mai cu seamă cercetărilor lui Constantin Brăiloiu care a inițiat arhiva de folclor. Avem un foarte bogat patrimoniu de cultură populară, atât aici, la București, cât și la Universitatea din Timișoara, un centru universitar foarte bun. Un început bun s-a făcut cu studenții la Universitatea din Cluj, unde erau profesori Romulus Vuia și Ion Mușlea. Avem și la Iași și în majoritatea centrelor unde s-au făcut universități. S-au realizat, chiar în anii din urmă, cercetări de folclor cu studenții, acea practică studențească în fiecare vară. Iar materialul care s-a adunat, cu scop de cercetare, este catalogat într-o arhivă, Arhiva de folclor a cercetărilor studențești. Noi trebuie să prețuim acest patrimoniu și să vedem ce se întâmplă cu el, ce a rămas din el viu în momentul de față. Să vedem cum se continuă, ce rol mai are cultura populară în cultura contemporană românească. Este deosebit de interesant de observat ce mutații se întâmplă la toți cei care se stabilesc în București, de exemplu. Am putea spune că acum nu este un singur fel de a se manifesta zonal cultura populară, fiecare zonă are felul ei de a se manifesta, la rândul ei, în fiecare epocă, în fiecare perioadă de timp. Ar fi foarte interesant dacă s-ar iniția o cercetare asupra culturii populare din mediile urbane, asupra integrării ei în cultura contemporană, în cultura modernă. Mediile urbane par, deja, a fi mai interesante. Trebuie să observăm ce se ia și ce nu se ia, ce se poartă și ce nu se mai poartă în aceste medii. Într-o cercetare

Rostogol
Peste ogor,
Tătă zua-nt-on picior.

(mgn]d)

despre cântăreții din jurul Bucureștiului, s-a văzut că aceste fete tinere - care nu sunt ca Mariile de altădată care cântau la ele în sat și pe care le aduceam noi la radio - cântă în sat, la fel, cântece populare, unele învățate de la mama, unele sunt mai vechi; ele cântă și muzică ușoară, dansează și rock. Am fost odată la Drăguș și am vrut să văd care este situația privind cântecul popular, câți dintre bătrâni mai există după atâția ani de zile. La casa la care am cules noi, pe vremuri, am putut să stau de vorbă cu câțiva dintre cântăreții noștri vechi. Dar pe urmă, când am vrut să stăm de vorbă cu tinerii, nu am mai reușit să stăm de vorbă cu ei.

- *Domnule Profesor, prin anii '70-71 se propunea alcătuirea unui Corpus al Tradițiilor, al Folclorului din Maramureș...*

- Eu, totdeauna în timpul din urmă, am fost de părere că este foarte important să avem un Corpus tipărit, sau realizat cu mijloace moderne, a întregului folclor românesc. Gândindu-mă, bineînțeles, la folclorul românesc din perspectiva istorică. Acum mă gândesc că este tot așa de important să avem un Corpus al folclorului românesc așa cum există el astăzi. Fiindcă, spre deosebire de foarte multe alte zone din țară, ba chiar și la alte multe popoare (care treptat și-au rărit producția de literatură sau de muzică populară ș. a. m. d., s-au modernizat), românii, în unele părți cum este și Maramureșul, și-au păstrat foarte bine această zestre tradițională. Unele zone, care au conștiința puternică a identității lor și socotesc folclorul ca semn expresiv al acestei identități, au păstrat foarte bine această zestre.

- *Uitându-mă la emisiunile germane, îi văd foarte des "folclorizând", nu neapărat turistic, prezentarea sufletului, ceea ce este genuin german...*

- Și ei au nevoie de aceste semne, ori, **aceste semne, la noi, în Maramureș, sunt încă foarte vii și foarte expresive. Ele pot deveni documente ale vremii de astăzi, adică ar fi, pentru identitatea maramureșeană, la fel ca vechile diplome de cancelarie...**

Părerea mea este că trebuie ca acest lucru să fie făcut sistematic, adică avem nevoie de un Corpus al folclorului românesc care să adeverească, să probeze tot ce s-a făcut până acum. S-a făcut foarte mult, însă trebuie să se completeze cu ceea ce s-a scăpat din vedere în trecut.. Pentru că s-au scăpat unele lucruri. Și, apoi, să se facă un corpus al formelor de astăzi. Să rămână ca documente ale vremurilor pe care le trăim...

- *O bancă de date a ceea ce încă mai avem din tradiția culturală populară...*

- În acest fel, dacă le aduni pe toate și încerci să le pui sistematic, numai atunci faci o bancă de date. Eu am propus acest lucru. De multe ori am spus că avem nevoie de o bancă de date a folclorului românesc. De exemplu, pentru muzica populară. Sunt puține popoare care au atâta material adunat și care așteaptă doar să fie transpus în formele moderne de utilizare. Fiindcă noi, din lipsa acestor mijloace moderne de folosire - în special la instituțiile de cercetare, de etnologie -, noi nu ne putem face cunoșcuți, nu ne putem pune în "circulație". Dacă un străin, sau un român, se interesează de o anumită formă muzicală, el trebuie să vină la noi, la Institutul de Folclor, să vadă fișele, să asculte, dacă poate din punct de vedere tehnic, benzile de magnetofon, să vadă nu știu ce-și dorește. Dar dacă ar avea o bancă de date și puse, de exemplu, toate doinele românești, n-ar avea decât să ia aparatul, să caute pe selector și să asculte cântecul, doina pe care o vrea... Noi trebuie să ne utilăm cu aceste mijloace moderne, pentru că ușurează, înainte de toate, comunicarea de informații. Iar la o bancă de date trebuie făcută, înainte de toate, un catalog al obiectelor, al termenilor. Este esențial. Și trebuie luată o inițiativă, trebuie dialogat, mai ales acolo unde se preconizează să se facă acest lucru, acolo unde au fost preocupați dintotdeauna să alcătuiască un corpus al folclorului, al tradițiilor...

- *Un corpus al civilizației tradiționale românești...*

- Adică acolo unde preocuparea există și **nu mai rămâne de făcut decât pasul greu, dificil și lung**, pentru a realiza ceea ce ți-ai propus. Însă acest lucru este atât de important, încât nici nu pot să-mi închipui că poți face o cercetare modernă, când poți, la fel de ușor, să nu o faci...

- *E un paradox: toți vor, dar cine face?*

- **Este așa cum vrei să faci o sală de spectacol, modernă, firește, dar atunci când o faci nu poți să zici: "eu acuma fac un cort".**

- *Domnule Profesor, iertați această lungă discuție și văd că încă v-a rămas spiritul tânăr, dorim ca și trupul să reziste mult, mult timp. Până cel puțin la o sută.*

**Decât bucate stricate,
Mai bine mațe crăpate.**

Colinda lui Vălean

Hai, că frunză verde de la noi,
Ce fecior era Văleanul
Ei hai, da' el mândru se găta,
La biserică pleca,
Mândrele toate-l ocheau.
Numa una mai frumoasă
Și-aceea-l așteaptă-acasă,
Rosmarin verde-n fereastră.

Văleanu-n casă-o intrat
Din cavei negru-o gustat
Și din gură-o cuvântat:

- Deschide, maică, poarta,
C-amu-mi crapă inima
Și-așterne, maică, patu
Că-amu-mi crapă sufletu.

- Spusu-ț-am, Vălean, demult,
Mândrele te-or pune-n lut.

- Nu m-or pune că m-o pus!

Când era pe la ujină
La Vălean ține lumină,
Când era la miază-noapte
Se zbăte-n sudori de moarte

Și când zorii se zore
Clopotele clopoté,

Carele pe drum meré.

Colecția VICTORIA DAVID, Băița.
De la Domnica Șindreștean, 60 ani, 1978.

La fogădău Evii

Mulătescu-și voinicii.

Când o fost de cătră sară

Atunci Eva credințară,

Când o fost la miază-noapte

Eva sughița de moarte,

Când ziuță se face

Carele pe drum mere,

După Eva clopote.

Mirele s-o și gătat

Și în casă s-o băgat,

Peste masă s-o-aruncat,

Pe Eva o sărutat:

- Să fii, Evă, hodinită

Că de min' ești mântuită.

Colecția VICTORIA DAVID, Buciumi.
De la Maria Albu, 61 ani, 1977.

Colo josu, mai în josu,

Este-un rât mândru frumos;

La mnijlocu râtului

Este-un pom înrămuratu,

De ramuri în jos plecat.

- Trage-ț, pomuț, ramurile

Să-mi îngrădesc grădinile,

Pe unde ți-i umbra ta

Mi-oi îngrădi grădina,

Grădinoară cu flori sfinte

Să se-nstruțe Măicuța:

Pe la păr cu calapăr,

La măgele viorele.

Colecția VICTORIA DAVID, Buciumi.
De la Maria Indre, 78 ani, 1978

Scoală, gazdă, nu durni-lu

Hai colinde ș-a nost Domn

Că nu-i vreme de durnit

Că-i vreme de veselit.

Scoală și slujnicele

Să-ți măture curțile

Cu poalele țundrelor,

Cu călcăiu cizmelor.

Colecția VICTORIA DAVID, Buciumi.
De la Maria Indre, 78 ani, 1978

Dalb-ii, dalb-ii și cel deal,

Da nu-i dalbu de omăt

Că-i dalbu de niște oi;

Da la oi cine ședè?

Șede Petru, bun bărbat,

Tăt în cârje răzamat.

Petru blestema oile: